

თამთა ნაგერვაძე,
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი, ბათუმი, საქართველო,
დოქტორანტი, ფილოლოგიის სადოქტორო პროგრამა,
ელფოსტა: tamta.nagervadze@bsu.edu.ge

**ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორის თარგმანი
„ვეფხისტყაოსნის“ მაგალითზე - კორპუსზე დაფუძნებული
კვლევა**

მოკლე შინაარსი

წინამდებარე კვლევაში შესწავლილია კონცეპტ „ერემლით“ ნაწარმოები ემოციის ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორები „ვეფხისტყაოსანში“ და თარგმანის კორპუსლინგვისტიკური ანალიზი. ემპირიული მასალა ეფუძნება შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანს“ და ოლივერ და მარჯორი უორდროპების და ლინ კოფინის თარგმანებს. კვლევის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს კოგნიტური ლინგვისტიკა და კონცეპტუალური მეტაფორის თეორია (ლაკოფი და ჯონსონი 1980). ძირითადი ყურადღება ექცევა „ჭურჭლის“ ხატუქემით პროეცირებულ კონცეპტუალურ მეტაფორებს, რომელთა საბაზისო კონცეპტუალური მეტაფორებია „ადამიანის სხეული ემოციის ჭურჭელია“ და „ემოციები თხევად ნივთიერებად გარდაიქმნება“. კვლევისთვის გამოყენებულია კორპუსლინგვისტიკური მეთოდოლოგია, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კორპუსის ანალიზატორი და AntConc-ის კორპუსის ანალიზატორი, რომლის მიხედვითაც, დედანში 118 კონცეპტუალური მეტაფორა ფიქსირდება, უორდროპის თარგმანში 104, ხოლო ლ. კოფინის თარგმანში 88. კვლევა ინტერდისციპლინურია და აერთიანებს კოგნიტურ ლინგვისტიკას, კორპუსლინგვისტიკას, კოგნიტურ თარგმანმცოდნეობას.

საკვანძო სიტყვები: „ვეფხისტყაოსანი“, კოგნიტური ლინგვისტიკა, კორპუსლინგვისტიკა, კოგნიტური თარგმანმცოდნეობა, კონცეპტუალური მეტაფორა, ხატუქემა.

Tamta Nagervadze,
Batumi Shota Rustaveli State University, Batumi, Georgia,
Doctoral Student, Doctoral Program in Philology,
Email: tamta.nagervadze@bsu.edu.ge

**TRANSLATION OF THE CONCEPTUAL METAPHOR OF “THE KNIGHT
IN THE PANTHER’S SKIN” – CORPUS-BASED ANALYSES**

Abstract

This study explores the ontological conceptual metaphor of emotion through the concept of “tear” in “The Knight in the Panther’s Skin” and its two English translations by Wardrop and Coffin. The research is grounded in Cognitive Linguistics and Conceptual Metaphor Theory (Lakoff & Johnson, 1980), focusing on the Container schema as the central image schema structuring emotion metaphors. Tears are conceptualized as the overflow of emotional intensity — representing the metaphors “The body is a container for emotion” and “Emotions are fluids.” The study analyzes ontological conceptual metaphors based on the Container image schema and their translations. Using a parallel corpus analysis based on BSU’s digital corpus and the AntConc corpus analyzer, 118 conceptual metaphors were identified in the Georgian original, 104 in Wardrop’s translation, and 88 in Coffin’s. While Wardrop’s translation retains conceptual and image schemas at both macro and micro levels, Coffin often expands or explicates metaphorical expressions, resulting in expressive and cultural shifts.

Keywords: conceptual metaphor, cognitive linguistics, translation studies, corpus linguistics, embodiment, image schema, “The Knight in the Panther’s Skin”.

შესავალი: წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია შოთა რუსთაველის პოემის „ვეფხისტყაოსნის“ ორი ინგლისური თარგმანის — მარჯორი უორდროპისა და ლინ კოფინის ვერსიების კორპუსლინგვისტიკური ანალიზი. ნაშრომის **სიახლეს** წარმოადგენს „ვეფხისტყაოსნი“ თარგმანის ანალიზი, კორპუსლინგვისტიკური მეთოდით. ნაშრომის **აქტუალობას** განსაზღვრავს „ვეფხისტყაოსნის“ როგორც ეროვნული ძეგლის მთარგმნელობითი კრიტიკული ნაშრომების ნაკლებობა. ნაშრომის **მიზანია** „ვეფხისტყაოსანში“ არსებული ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორების თარგმანის ანალიზი. ნაშრომი

ყვრდნობა კოგნიტური ლინგვისტიკისა და თარგმანმცოდნეობის თეორიულ საფუძვლებს, ლაკოფისა და ჯონსონის კონცეპტუალური მეტაფორის თეორიას, რომლის მიხედვითაც, მეტაფორა რთული კოგნიტური პროცესის შედეგია. „ვეფხისტყაოსანში“ არსებული ემოციის მეტაფორები განვიხილეთ როგორც შემეცნებითი სტრუქტურები, რომლებიც რეალობისა და ემოციური გამოცდილების აღქმას ასახავს. კვლევის საგანს წარმოადგენს ცნება „ცრემლით“ შექმნილი ემოციის კონცეპტუალური მეტაფორები. კორპუსის მონაცემებზე დაყრდნობით, ნაშრომში წარმოდგენილია თარგმანთა ანალიზი კოგნიტური თარგმანმცოდნეობის ჭრილში.

კოგნიტური ლინგვისტიკის თეორია

კოგნიტური ლინგვისტიკა ენის კვლევის ერთ-ერთი ახალი მიმართულებაა, რომელიც ლინგვისტურ ცოდნას ზოგად კოგნიტურ სისტემასა და აზროვნებასთან აკავშირებს. ევანსის თანახმად, კოგნიტური ლინგვისტიკა სწავლობს ენას, ენის შესწავლის პროცესს და კონცეპტუალურ სტრუქტურებს (ევანსი 2012: 129). კოგნიტური ლინგვისტიკის უმთავრესი საკითხი - სხეულსაზრისის თეორიაა (embodiment).¹ ლაკოფის მიხედვით, საუკუნეების განმავლობაში გონებას და ფიზიკურ სხეულს ერთმანეთისგან განცალკევებით იკვლევდნენ, ხოლო კოგნიტური ლინგვისტიკის მეშვეობით ლინგვისტური კვლევები დაუბრუნდა ფილოსოფიურ საფუძვლებს, ანუ სხეულისა და საზრისის თანაქმედებათა შესწავლას (ლაკოფი 1999: 50). ლაკოფი (1987) და ჯონსონი (1987) მიიჩნევენ, რომ ჩვენი კოგნიტური სტრუქტურები სხეულისა და საზრისის მიერ გარე სამყაროს ერთიანი აღქმის, გარემოსთან ურთიერთობისა და გამოცდილების (experience) საფუძველზე აყალიბებენ კონცეპტუალურ სისტემებს. სხეულსაზრისის თეორია მჭიდროდ არის დაკავშირებული ხატსქემების თეორიის განვითარებასთან. ხატსქემები განიხილება როგორც აბსტრაქტული მენტალური სტრუქტურები, რომლებიც

¹ ტერმინის თარგმანი ეკუთვნის ხ. ბერიძეს, იხ. ხათუნა ბერიძე, მხატვრული თარგმანის საფუძვლები. თეორია და ოსკარ უაილდის „ლედი უინდერმირის მარაოს“ თარგმანი. სახელმძღვანელო ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2025.

ყალიბდება გარე სამყაროსთან ურთიერთობისა და აღქმის საფუძველზე. კოგნიტური ლინგვისტიკის თეორიის მიხედვით, მენტალური და ლინგვისტური კატეგორიები არ არის აბსტრაქტული, გარე სამყაროსგან განცალკევებული და ადამიანის ევოლუციისაგან განყენებული, არამედ ერთიანია. **ჯონსონის** თანახმად: „**სქემა** არის სისტემატური, უწყვეტი, მოწესრიგებული მოქმედებების, განმეორებადი შაბლონი, ანუ ფორმა. შაბლონები წარმოიქმნება როგორც მნიშვნელობის მქონე სტრუქტურები, უპირატესად, სივრცეში ფიზიკურად გადაადგილების, საგნებით მანიპულაციის და გარე სამყაროსთან ურთიერთობისა და აღქმის დონეზე“ (ჯონსონი 1987: 67). ჯონსონი გამოყოფს ყველაზე მნიშვნელოვან ხატსქემებს, მათ შორის დომინანტურია: ჭურჭლის, გზის, ძალის, ბალანსის, ციკლის ხატსქემები (ჯონსონი 1987: 126). სხეულსაზრისისა და ხატსქემების თეორიის განვითარებას უკავშირდება კონცეპტუალური მეტაფორის თეორიის განვითარება. კონცეპტუალური მეტაფორა კოგნიტური ლინგვისტიკის ერთ-ერთი მთავარი საკითხია. ლაკოფმა და ჯონსონმა ერთობლივ წიგნში „მეტაფორები, რომლებთან ერთად ვცხოვრობთ“ – „*Metaphors We Live By* (1980)“ გამოთქვეს თვალთახედვა, რომ ჩვენს ირგვლივ ყველაფერი მეტაფორულია, მეტაფორები გარემოსთან ურთიერთობისა და აღქმის საფუძველზე იქმნება და კონცეპტუალურია. როგორც ლაკოფი და ჯონსონი განმარტავენ, მეტაფორა პოეტური და რიტორიკული ერთეულია, უფრო მეტად გამომხატველობითი, ვიდრე ჩვეულებრივი ენა. ამიტომაც ადამიანები ფიქრობენ, რომ მეტაფორის გარეშეც შეუძლიათ საუბარი.

„კონცეპტები მართავენ ჩვენს ყოველდღიურ ქმედებებს, თუნდაც ძალიან წვრილმან დეტალებს. ჩვენივე კონცეპტები მართავენ ჩვენს აზრებს, ყოველდღიურ ფუნქციებს, ყველა წვრილმანს. კონცეპტები ქმნიან ჩვენს აღქმით სტრუქტურებს, რითაც სამყაროს ვეცნობით და ვურთიერთობთ ადამიანებთან. თუ ჩვენი კონცეპტუალური სისტემა მეტაფორულია, მაშინ ასევე მეტაფორულია ის, თუ როგორ ვფიქრობთ, განვიცდით და ვმოქმედებთ“ (ლაკოფი და ჯონსონი 1980: 4).

კოვეჩიში იზიარებს ლაკოფისა და ჯონსონის თეორიას და განმარტავს, რომ კონცეპტუალური მეტაფორა წყარო დომენსა და

სამიზნე დომენის ურთიერთკავშირს ასახავს (კოვეჩიში 2002: 4). ანუ, სხეულსაზრისის თეორიის მიხედვით, ადამიანი წყარო დომენის კონცეპტს „უკავშირებს“ სამიზნე დომენის კონცეპტს, რითიც ქმნის კონცეპტუალურ მეტაფორებს. ეს პროცესი სქემატურია, ხოლო თავად კონცეპტუალურ მეტაფორებს ხატსქემური (image schema) სტრუქტურა აქვთ. წყარო და სამიზნე დომენებს შორის სქემატური დაკავშირება გამოიხატება ტერმინით "mapping" – „ხატის მეტაფორული განფენა“¹, რომელიც ერთი ხატის პროექტირებას გულისხმობს მეორე ხატზე, შესაბამისად, მეტაფორული განფენის სინონიმურ ტერმინს წარმოადგენს „პროექტირება“ (projection) (ლაკოფი 1993: 77). კონცეპტუალური მეტაფორა შედგება ორი კონცეპტუალური დომენისგან, სადაც ერთი დომენის არსი გვესმის მეორე დომენის საშუალებით. ლაკოფი და ჯონსონი წიგნში „მეტაფორები, რომლებთან ერთად ვცხოვრობთ“ – "METAPHORS WE LIVE BY" მეტაფორებს სამ კატეგორიად ყოფენ:

- ორიენტაციული მეტაფორები;
- ონტოლოგიური მეტაფორები;
- სტრუქტურული მეტაფორები (ლაკოფი და ჯონსონი 1986:

264);

ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორა

წინამდებარე კვლევაში ჩვენ გავაანალიზებთ „ვეფხისტყაოსანში“ არსებულ ემოციის ონტოლოგიურ კონცეპტუალურ მეტაფორებს. კერძოდ, კონცეპტი „ცრემლის“ ხატსქემატურ განფენებსა და მათ ინგლისურ თარგმანებს. კვლევისთვის გამოყენებულია შემდეგი გამოცემები: 1. „ვეფხისტყაოსანი“ შოთა რუსთაველი (მე-12 საუკუნე), გამომცემლობა სახელგამი, თბილისი, 1957, რედაქტორები კეკელიძე, შანიძე. 2. "The knight in the panther's skin" მარჯორი და ოლივერ უორდროპები, გამომცემლობა London The Folio Society 1977; 3. "The knight in the panther's skin" პოეტური თარგმანი, ლინ კოფინი, 2015, Poezia Press.

¹ ტერმინის თარგმანი ეკუთვნის ხ. ბერიძეს, იხ. ხათუნა ბერიძე, მხატვრული თარგმანის საფუძვლები. თეორია და ოსკარ უაილდის „ლედი უინდერმირის მარაოს“ თარგმანი. სახელმძღვანელო ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2025.

ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორები, ლაკოფისა და ჯონსონის მეტაფორების მესამე კატეგორიაა, რომელიც აბსტრაქტულ გამოცდილებებს განსაზღვრავს რეალობად და სინამდვილედ, რაც ამარტივებს პროცესს, რომ გამოცდილება დავყოთ კონკრეტულ კატეგორიებად, მიმართებებად და ჯგუფებად (ლაკოფი და ჯონსონი 1987: 25).

ონტოლოგიური მეტაფორების კატეგორიას განეკუთვნება „ჭურჭლის“ (container) ხატსქემის პროექციის მქონე მეტაფორები. ლაკოფი და ჯონსონი თავიანთ ერთობლივ წიგნში "Philosophy in the Flesh" განიხილავენ ჭურჭლის ხატსქემის კონცეფციას. „ჭურჭლის“ ხატსქემა შემოსაზღვრული სივრცეა, რომელსაც აქვს შიდა სივრცე. სტრუქტურა, სადაც შიდა სივრცე კონკრეტული გადასაადგილებელი ტერიტორიაა (Landmark), ხოლო ობიექტი რაც ამ სივრცეს კვეთს-ტრაექტორია. ლაკოფი და ჯონსონი განმარტავენ, რომ ჩვენი გონება მეტაფორულია. ჭურჭლის ხატსქემის თვალსაზრისით, ჩვენ ადამიანებიც „ჭურჭელი“ ვართ, რომელშიც მოთავსებულია გონება, იდეები და კონცეპტები. იდეები და კონცეპტები გონებაშია, ანუ შიდა სივრცეში, თუმცა რასაც შეიძლება აღნიშნავდნენ და მიემართებოდნენ, გარე სამყაროში (ლაკოფი და ჯონსონი 1987: 31)

ლაკოფისა და ჯონსონის მიხედვით, ჭურჭლის ხატსქემით პროეცირებული კონცეპტუალური მეტაფორებია: „თვალები ემოციის ჭურჭელია“ (“eyes are containers for the emotion”); აღნიშნული მეტაფორის განზოგადებული ფორმაა „ადამიანი ემოციის ჭურჭელია“ (“The body is the container for the emotions”). შესაბამისად ადამიანის სხეული და ამ შემთხვევაში თვალები, ემოციის ჭურჭელია (ლაკოფი და ჯონსონი 1980:50). წინამდებარე ნაშრომში ვიკვლევთ „ვეფხისტყაოსანში“ არსებულ ჭურჭლის ხატსქემით პროეცირებულ ონტოლოგიურ მეტაფორებს, რომელთა საბაზისო კონცეპტუალური მეტაფორაა: „ადამიანი ემოციის ჭურჭელია“ (“The body is the container for the emotions”).

დავაკვირდეთ „ჭურჭლის“ ხატსქემით პროეცირებულ ონტოლოგიურ კონცეპტუალურ მეტაფორებს „ვეფხისტყაოსანში“: „ვიცი, რომე გაუწყვედლად | თვალთათ ცრემლი | გისეტყვია“ - ამ მაგალითში თვალები სევდიანი ემოციის ჭურჭელია, ხოლო ცრემლი ემოციის გამოვლინება. იგივე ითქმის შემდეგ მაგალითზე:

„მათ თვალთა ცრემლნი სდიოდეს, | მინდორთა მოსალამენი“; ეს მეტაფორაც ონტოლოგიურია, ვინაიდან ცრემლი სითხეა, რომელსაც აქვს უნარი „ჭურჭლიდან გადმოვიდეს“, ანუ ემოცია იზადება და შემდეგ ცრემლის სახით გადმოედინება. **მომდევნო მეტაფორას:** **„ველთა ცრემლი ასოვლებდა, | თვალთა ჩემთა მონაწერი“** ასევე ახასიათებს ზემოთ განხილული ონტოლოგიური მეტაფორული სტრუქტურა და ხატსქემა, თუმცა „ჭურჭლის“, ემოციისა და მისი გამოვლინების არსი და მასშტაბია გავრცობილი: ცრემლი, რომელიც იმპლიციტურად წვიმასთან არის შედარებული იმდენად დიდი რაოდენობით იღვრება, რომ „ველს ასველებს“. თუ ლექსიკური ერთეულის „გადმომღვრელთა“ მეტაფორულ კოდს დავაკვირდებით კიდევ ერთ მაგალითში: **„ვერ გავახში წყარო ცრემლთა, | თვალთათ | ჩემთა გადმომღვრელთა“**, პრეფიქსი - **გადმო** მიუთითებს რაიმე ჭურჭლიდან სითხის გადმოდენას, გადმოდვრას. ამ ხატსქემაშიც პროეცირებულია წყარო დომენი, ანუ თვალეზი და სამიზნე დომენი, ანუ ემოცია, შესაბამისად, ეს მეტაფორაც ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორების კატეგორიაშია.

კოგნიტური თარგმანმცოდნეობა

„ვეფხისტყაოსანში“ არსებული ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორების, კერძოდ „ჭურჭლის“ ხატსქემით პროეცირებული ემოციის კონცეპტუალური მეტაფორების თარგმანის კვლევის თეორიულ საფუძველს წარმოადგენს კოგნიტური თარგმანმცოდნეობის თეორია. კოგნიტური თარგმანმცოდნეობა განვითარდა კოგნიტური ლინგვისტიკის საფუძველზე. იგი შეისწავლის კონცეპტუალური მეტაფორების და ხატ-მეტაფორების თარგმანთა საკითხებს. თარგმანი აღარ არის მხოლოდ ენობრივი ერთეულების ეკვივალენტური გადათარგმნა წყარო ენიდან სამიზნე ენაში, არამედ თითოეული ენობრივი ერთეულის მიღმა დგას კონცეპტუალური სისტემა. ჩვენს გონებაში ყველაფერი სისტემური ჯაჭვითაა ერთმანეთთან დაკავშირებული.

კონცეპტუალური მეტაფორის თარგმანისთვის, შაფენერი გამოყოფს 5 მთარგმნელობით პროცედურას:

1. კონცეპტუალური მეტაფორა იდენტურია წყარო და სამიზნე ტექსტებში მაკრო დონეზე;

2. წყარო ტექსტში არსებული საბაზისო კონცეპტუალური სქემის სტრუქტურული კომპონენტები შეცვლილია სამიზნე ტექსტში ისეთი ფრაზებით, რომლებიც მეტაფორას უფრო ღიას/ახსნა-განმარტებითს (explicit) ხდის;

3. მეტაფორა უფრო რთული სახითაა წარმოდგენილი სამიზნე ენაზე;

4. წყარო და სამიზნე ტექსტებში გამოყენებულია სხვადასხვა მეტაფორული გამონათქვამი, რომლებიც შეიძლება გაერთიანდეს უფრო აბსტრაქტული კონცეპტუალური მეტაფორის ქვეშ;

5. ფრაზა სამიზნე ტექსტში ასახავს კონცეპტუალური მეტაფორის სხვადასხვა ასპექტს (შაფნერი 2003: 1267).

კორპუსლინგვისტიკური მეთოდი „ვეფხისტყაოსნის“ ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორების თარგმანთა ანალიზისას

მაკკენერის და ჰარდის მიხედვით, კორპუსლინგვისტიკა წარმოადგენს ცოცხალი და ბუნებრივი ენის შესწავლისა და კვლევის საშუალებას, რომელიც ეფუძნება დიდმასშტაბიან ტექსტურ კორპუსებს (მაკკენერი და უილსონი 2001: 1). **კორპუსი** არის ტექსტების ერთობლიობა, რომელიც მოცემული ენის, დიალექტის ან ენის სხვა კატეგორიას განეკუთვნება და რომლის მიზანიც ლინგვისტიკური ანალიზია (ფრანსისი 1992: 17).

„ვეფხისტყაოსნის“ ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორების ანალიზისთვის მივმართეთ კორპუსლინგვისტიკურ მეთოდს. კვლევა წარიმართა ორი კორპუსული ანალიზატორის გამოყენებით: 1. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კორპუსული პლატფორმა და ანალიზატორი, რომელიც შექმნილია თარგმანისა და ინტერდისციპლინური კვლევების ცენტრის ბაზაზე. ანალიზატორი პარალელური ტექსტების შედარების საშუალებას გვაძლევს. 2. AntConc-კორპუსის ანალიზატორი, რომელიც შექმნა ლორენს ენთონმა (Laurence Anthony) 2002 წელს (Anthony 2002). ანალიზატორი საშუალებას გვაძლევს განვათავსოთ ორი პარალელური ტექსტი და შევქმნათ ჩვენი კორპუსი. პროგრამა აჩვენებს სიტყვათა კონკორდანსს, სიხშირეს, რაოდენობას, ითვლის ტოკენებს,

საკვანძო სიტყვებს და ზოგადად აქვს ფაილის გადახედვის და ჩამოტვირთვის ფუნქცია.

„ვეფხისტყაოსანში“ არსებული ცრემლის კონცეპტით გამოხატული ემოციის ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორები მოვნიშნეთ ნიშნულით (თეგით): <Stl_mtf>.

აღნიშნული კვლევა წარმოადგენს სადისერტაციო ნაშრომის: „ვეფხისტყაოსნის“ ქართული და ინგლისური ვერსიების მხატვრული თარგმანის კორპუსლინგვისტიკური ანალიზი“ - ნაწილს. ამ თემაზე ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, თარგმანისა და ინტერდისციპლინური კვლევების ცენტრში ჩატარდა უფრო დიდი კვლევა: „The Knight in the Panther's Skin: Comparing corpora of image metaphors in the source text and its translations, spanning different cultural or temporal context“ – („ვეფხისტყაოსანი“: ხატ-მეტაფორების კორპუსზე დაფუძნებული შედარებითი კვლევა დედანში და მის თარგმანებში განსხვავებულ კულტურულ და დროით კონტექსტებში). კვლევა დაიბეჭდა ჟურნალში: „SKASE Journal of Translation and Interpretation“ (ბერიძე და ნაგერვაძე 2025: 188–211). მოცემულ კვლევაში კორპუსის მონაცემების მიხედვით, კონცეპტუალურ მეტაფორათა რიცხოვნობი რაოდენობაა: რუსთაველი - 106; უორდროპი-101; კოფინი - 87; ტექსტების მარკირების დროს არ მოხდა კონცეპტ „ცრემლთა ღვრის“ ანოტირება, ხოლო წინამდებარე კვლევაში აღნიშნული კონცეპტები დაემატა, შესაბამისად მივიღეთ განსხვავებული მონაცემები. ქვემოთ წარმოდგენილია ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის კორპუსის ანალიზატორში მონიშნული კონცეპტუალური მეტაფორების რაოდენობრივი მონაცემები.

ქართული

ინგლისური

რუსული

გერმანული

ფრანგული

ტეგი: stl_mtf, რაოდენობა: 118

ნაპოვნი ტექსტი

ქალი ტირს და ცრემლთა აფრქვევს, | ჰხრის ყოვლისა ბოლო-ფრთათა
ამად ტირს, ბალი ვარდისა | ცრემლთა აივსებოდა
ცრემლსა ვარდი დაეთრთვილა, | გულსა მდუღრად ანატირსა
წვიმს წვიმა ბროლისა
ცრემლსა სისხლი ერეოდა, | გასდის, ვითა ნაგუბარი
თვალთა ცრემლი | გისეტყვია
ბროლსა სეტყვს და ვარდსა აზრობს, | ტანსა მჭევრსა ათრთოლებდა
ცრემლსა ვითა მარალიტსა | სწვიმს ვარდისა დასანაზოდ
ცრემლი ცხელი ასოვლებდის | ნარგისთაგან ვარდსა ზრულსა
თვალთა ვითა მარგალიტი | ცხელი ცრემლი გარდმოღვარა
ვარდი დათრთვილა
მუნ ეძებს, ცრემლი მტირალსა
ღანვისა ბანანი
ბროლმან, ლაღსა გარეულმან, | ვარდნი თხელნი ანატიფნა
მათ თვალთა ცრემლნი სდიოდეს, | მინდოროთა მოსალამენი
ცრემლითა, | ზღვათაცა შესართავითა
ცრემლნი გარდმოსცვიდეს
სისხლით სწვიმდეს
დაინყო ცრემლთა ფრქვევა
ვარდისა ბაღსა მოგუბდა | ცრემლისა საგუბარია
ას-კეცთა ცრემლთა დინება
ვისთვისმე ხელი უცილოდ, | მას ცრემლი ემალმალებს
ვარდსა ნუ აზრობ, | ცრემლითა ნუ ითოვნების
მაღლად ცრემლითა, | ზღვათაცა შესამალითა
ამარტის ფერად შეცვალა | ბროლი ცრემლისა ბანამან
ცრემლნი მოჰკვეთნა | შავმან გიჟრისა დანამან
სისხლისა ცრემლსა გაენნა | შუა გიჟრისა სატეხი

*სურ. 1 კორპუსის რაოდენობრივი მონაცემებით ნაჩვენებია, შოთა
რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ „ცრემლის“ კონცეპტი
გამოხატული ემოციის 118 კონცეპტუალური მეტაფორა*

ქართული

ინგლისური

რუსული

გერმანული

ფრანგული

ტეგი: stl_mtf, რაოდენობა: 88

ნაპოვნი ტექსტი

With each tear that streaked the rose garden of her cheeks
From the jets of his eyelashes, clear waters could be seen to flow
Tears mingled with blood, and flowed forth as from floodgates, wave after wave
Hail rained down and froze the rose; in his body, he felt trembling start
He shed pearl tears: his cheeks softened, and seemed then of a paler sort
Snow had fallen, freezing and bruising the rose so young and slender
He cries while searching, his tears a river flowing into the sea
Ruby and crystal made the pale roses of his face seem to dim
From their eyes, hot tears flowed, moistening the plains. They rode as if blind
Her abundant tears were like a river flowing wave after wave
his tears raining down, so spoke he
let his tears flow
shedding tears that seemed to flow from her heart's core
They wept together. Tears could have flowed to the sea from either face
His crystal face darkened to amber as he let his hot tears go,
His jet lashes seemed plaited together with tears of blood and gore
I feel great grief for her: that is the reason I readily bleed
The queen poured forth enough tears over my body to make a sea
I mounted my horse; as I left, tears flowed down my face in a stream
Narcissus tears must have tormented you. You must have felt spurned
It was as if I were a pale rose and heavenly dewdrops wore
shed a stream of tears
Again and again she groaned, and cried such tears as would hollow stone
She said nothing to me, but her tears kept cascading to the ground
A shower of tears bedewed her face, brilliant with radiant shine
"Remember when you kept sighing, 'Ah! Ah!' when your tears bathed the field
The rain which had frozen the rose had turned to a much milder flow
I asked the reason tears had been flowing

სურ. 2 კორპუსის მონაცემები ასახავს, რომ კოფინის მიერ
თარგმნილ „ვეფხისტყაოსანში“ არსებული
„ცრემლის“ კონცეპტით გამოხატული ემოციის კონცეპტუალური
მეტაფორების რაოდენობა არის 88.

ქართული

ინგლისური

რუსული

გერმანული

ფრანგული

ტეგი: stl_mtf, რაოდენობა: 104

ნაპოენი ტექსტი

wept, she shed many tears; she drooped her raven eyelashes (the tail feathers of the raven
therefore she weeps, filling the rose-garden (of her cheeks) with tears
the rose (of his cheek) was frozen in tears that welled up from his woe-stricken heart
a channel of jet (his eyelashes) rains a crystal shower
tears were mingled with blood, and flowed forth as from floodgates
I know that without pause the hail has fallen from thine eyes upon thy cheek
crystal hails down and freezes the rose, his graceful form was trembling
Tears like pearls were shed upon the rose, making it tender
Fresh snow had fallen, and, freezing on the rose, blasted it
There seeks he the shedder of tears which flowed to increase the sea
his cheeks will be bathed (in tears)
Ruby mingled with crystal beautified the pale roses (of his cheeks)
from their eyes tears flowed, moistening the plains
she wept aloud, her tears uniting with the sea
the tears rained down
they wiped each other's tears of blood
he began to shed tears
In the rose-garden the pool of tears is dammed up
with heart sobs she began to shed tears a hundredfold snore
their tears flowing even to the sea
The bath of tears turned the crystal to the colour of jasper
They were silent; the black knife of jet (of their eyelashes) cut off the (flow of) tears
the jetty eyelashes are plaited by tears of blood
She told me that for three years the stream of tears was to flow without her
You, mighty, were sporting; we bathed our cheeks in tears
for whom flow streams of blood, from her I never expect comfort
he sat down and moaned bitterly, his tears were mingled with the earth
The queen poured forth tears enough to make a sea
The bath of tears changed the crystal (of my face) to saffron colour

სურ. 3 კორპუსის მონაცემები ასახავს „ცრემლის“ კონცეპტით გამოხატული ემოციის კონცეპტუალურ მეტაფორებს უორდროპის მიერ თარგმნილ „ვეფხისტყაოსანში“. კორპუსის ანალიზატორის მონაცემების მიხედვით, აღნიშნულ მეტაფორათა რაოდენობა 104-ს შეადგენს.

აღნიშნულ მონაცემებს შორის არსებული განსხვავება განაპირობა თარგმანში არსებულმა ცვლილებებმა და დანაკარგებმა. კონცეპტუალური მეტაფორების მარკირების პროცესში თეგებით არ მოგვინიშნავს ის მეტაფორები თარგმანებში, რომლებიც კონცეპტუალური მეტაფორებითვე არ იყო თარგმნილი. შაფნერის, მენდელზოლის, ჰალვერსონის, კოვეჩიშის მთარგმნელობითი სტრატეგიების გათვალისწინებითა და შეჯამებით, თარგმანებში ჩვენ დავაკვირდებით ხატსქემის და მეტაფორული ხატის განფენის ცვლილებებს და მთარგმნელობით ტრანსფორმაციებს.

ონტოლოგიური მეტაფორების თარგმანი „ვეფხისტყაოსანში“

დავაკვირდეთ „ჭურჭლის“ ხატსქემით პროეცირებულ, ემოციის ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორების თარგმანებს „ვეფხისტყაოსანში“. წინამდებარე მაგალითი: „**მან არა გვითხრა გაუშვა | წყარო ცრემლისა ცხელისა**“, მეტაფორა აღწერს ნესტან-დარეჯანის ემოციურ მდგომარეობას, ცხელი ცრემლის კონცეპტით. მეტაფორა ონტოლოგიურია, ვინაიდან ემოციური გამოცდილება გაგებულია ნივთიერების სახით. მეტაფორის საბაზისო კონცეპტუალური მეტაფორაა: „ადამიანი ემოციის ჭურჭელია“ (“The body is the container for the emotion”) და „ემოციები თხევად ნივთიერებად გარდაიქმნება“ (“emotions are fluids“). როგორც უორდროპის, ასევე კოფინის თარგმანში შენარჩუნებულია ხატსქემა, საბაზისო კონცეპტუალური მეტაფორა და ცხელი ცრემლის კონცეპტი: “She told us nought; she shed a stream of hot tears“ (უორდროპი); “She told us nothing in response. She shed a stream of hot tears, though“ (კოფინი); თარგმანებს შორის განსხვავებას წარმოადგენს ლინგვისტური სტრუქტურები, უორდროპის ენა უფრო მხატვრულია. მთარგმნელი იყენებს მე-19 საუკუნის ინგლისურისთვის სახასიათო არქაულ ფორმებს. შაფნერის ზემოთმოყვანილი მთარგმნელობითი პროცედურების მიხედვით, თარგმანი შეესაბამება პირველ პროცედურას, როდესაც კონცეპტუალური მეტაფორა იდენტურია წყარო და სამიზნე ტექსტებში მაკრო დონეზე;

შემდეგი ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორაა: „**ცრემლისა ღვარსა მოეცვა | პირი, ელვათა მკრთომელი**“. ტაეპში

მოცემულია ნესტან-დარეჯანის ემოციური მდგომარეობა. მეტაფორა ელვის კრთომა პოემაში ხშირად მეორდება და სილამაზის აღსაწერად გამოიყენება. თუმცა ამ შემთხვევაში „ელვა“ მიგვანიშნებს, რომ ნესტანი განრისხებულია. უორდროპის თარგმანში “a shower of tears fell on her face flashing with radiance“ ცრემლის ღვარის ხატი შეცვლილია ცრემლთა (შხაპუნა) წვიმით. ეკვივალენტურადაა ჩანაცვლებული ელვის კრთომა, ნათლის გამოსხივებით. კოფინის თარგმანში “A shower of tears bedewed her face, brilliant with radiant shine“ უორდროპის მსგავსად, შენარჩუნებულია ხატსქემა და კონცეპტუალური მეტაფორის სტრუქტურა. ორივე თარგმანი შეესაბამება შაფნერის მეოთხე პროცედურას, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა მეტაფორული გამონათქვამის გამოყენებას, რომელსაც ერთი და იგივე კონცეპტუალური მეტაფორა აერთიანებთ. კიდევ ერთი „ჭურჭლის“ ხატსქემით პროექცირებული ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორაა: **„დაჯე წერად ჭირთა ჩემთა, | მელნად მოგცემ ცრემლთა ტბასა“**. მოცემული ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორაც, როგორც ზემოთ განხილული კონცეპტუალური მეტაფორები, სტრუქტურულად დაკავშირებულია მეტაფორებთან: „ემოციები თხევადია“, „სხეული ემოციის ჭურჭელია“. წყარო დომენში არსებული ცრემლთა ტბა, სამიზნე დომენში სულიერ მდგომარეობას, ემოციურ ფონს განეფინება. უორდროპი თავის თარგმანში “down to write my woes! For ink I give thee a lake of tears, for pen“ ინარჩუნებს ხატსქემას, მელნის და ცრემლის ტბის ხატებს. კოფინი თარგმანში “For ink, I have a lake of tears. Write of my woes, that all may learn“ სინტაქსურ ცვლილებებს მიმართავს, თუმცა ინარჩუნებს ძირითად ხატებს, ხატსქემას და საბაზისო კონცეპტუალურ მეტაფორას. შაფნერის მთარგმნელობითი პროცედურების მიხედვით, უორდროპის თარგმანი პირველ კატეგორიას შეესაბამება, როდესაც ხატები იდენტურად არის ასახული. კოფინის თარგმანი წარმოადგენს შაფნერის მეორე მთარგმნელობით პროცედურას, ანუ მეტაფორა უფრო ახსნა-განმარტებით არის თარგმნილი, თუმცა კონცეპტუალური სტრუქტურა შენარჩუნებულია.

**ცვლილებებია შემდეგი კონცეპტუალური მეტაფორის თარგმანში:
„ვარდსა წყლითა ცხელითა | რწყენ ტევრთა საგუბართა“**

ტაეპი აღწერს ფრიდონის და ავთანდილის ემოციურ მდგომარეობას; წყარო დომენში მოცემული კონცეპტი ვარდი, სამიზნე დომენში სახის ხატს განეფინება, ხოლო ტევრთა საგუბარი, ანუ ცრემლთა საგუბარი „ჭურჭლიდან გადმოღვრილ“ ძლიერ ემოციასთან არის პროეცირებული. ბაგრატიონის თანახმად, „ტევრი ხშირს ტყეს ეწოდება, რომელსაც რომ ნახავს კაცი, გულს იმისი ნახვა იამება“ (ბაგრატიონი, 1960: 123). ბაგრატიონი სრულად ტაეპს ასე განმარტავს: „წამწამთა თვალისათა უწოდს, ხოლო საგუბართა მისთა თვალთა უწოდებს, რომელნიცა აღივსებიან ცრემლითა და მორწყვენ მუნით ღაწთა ვარდისა ფერთა“ (ბაგრატიონი, 1960: 160). მოცემული მეტაფორაც სტრუქტურულად ეფუძნება კონცეპტუალურ მეტაფორას „ემოციები თხევადია“ და „ჭურჭლის“ ხატსქემით არის პროეცირებული. უორდროპის თარგმანში “there the roses were sprinkled by the water of tears dammed up in the jungle” შენარჩუნებულია ცრემლებით ვარდის მორწყვის კონცეპტი, თუმცა დაკარგულია სითბოს კონცეპტი. კოფინის თარგმანია “The roses of their cheeks were sprinkled by tears in the morning light”, როგორც ვხედავთ, დედანში მოცემული ვარდის კონცეპტი ახსნა-განმარტებით არის გადმოტანილი. აღსანიშნავია, რომ კოფინის თარგმანში ეს ხერხი რამდენჯერმე შეგვხვდა. საყურადღებოა, რომ კონცეპტი „ტევრთა საგუბარი“ თარგმანში არ არის შენარჩუნებული. თარგმანში არ არის შენარჩუნებული კონცეპტი ცხელი ცრემლი. მთარგმნელი ასევე ამატებს დილის სხივების კონცეპტს, რაც დედანში არ არის მოცემული. ორივე თარგმანი თანხვედრაშია შაფნერის მეორე მთარგმნელობით პროცედურასთან.

დასკვნა: ჩვენ მიერ განხილული ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორების თარგმანების ანალიზზე დაყრდნობით, შეგვიძლია შევაჯამოთ, რომ ყველაზე დომინანტური ხატსქემა არის ჭურჭლის (container) ხატსქემა, როდესაც ადამიანის სხეული წარმოდგენილია როგორც ჭურჭელი, რომელშიც გროვდება ემოციები და შემდგომ გარეთ იღვრება. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო

უნივერსიტეტის კორპუსის ანალიზატორის შედეგებმა აჩვენა, რომ შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანში“ „ცრემლის“ კონცეპტით გამოხატული ემოციის 118 კონცეპტუალური მეტაფორა. უორდროპის თარგმანში ეს რიცხვი შეადგენს 104-ს, ხოლო კოფინის თარგმანში 88 „ცრემლის“ კონცეპტით გამოხატული ემოციის კონცეპტუალური მეტაფორა არის შენარჩუნებული. თარგმანებში ხატსქემები შენარჩუნებულია კონცეპტუალურ დონეზე, თუმცა განსხვავდება მათი პოეტური, ესთეტიკური და ემოციური ექსპრესიულობის ხარისხი. კოფინის თარგმანში ვხვდებით მთარგმნელის მიერ ჩამატებებს, ცვლილებებს და დანაკარგს. „ვეფხისტყაოსანში“ არსებული ცრემლით გამოხატული ემოციის ონტოლოგიური კონცეპტუალური მეტაფორები პროეცირებულია ხატსქემა „ჭურჭლით“ და სტრუქტურულად უკავშირდება კონცეპტუალურ მეტაფორებს: „ადამიანი ემოციის ჭურჭელია“, „ემოციები თხევადია“, „ემოციები ცხელია“. თარგმანის ანალიზისთვის გამოვიყენეთ შაფნერის კონცეპტუალური მეტაფორის მთარგმნელობითი პროცედურები და რეკომენდაციები. უორდროპის თარგმანში ყველაზე ხშირად გვხვდება კონცეპტების და ხატსქემების შენარჩუნების, ეკვივალენტური თარგმანის ხერხი, ანუ შაფნერის პირველი პროცედურა. კოფინის თარგმანის შემთხვევაში ყველაზე ხშირად გვხვდება შაფნერის მეორე პროცედურა: წყარო ტექსტში არსებული საბაზისო კონცეპტუალური სქემის სტრუქტურული კომპონენტები შეცვლილია სამიზნე ტექსტში ისეთი ფრაზებით, რომლებიც მეტაფორას უფრო ღიას/ახსნა-განმარტებით იერსახეს აძლევს.

გამოყენებული ლიტერატურა

Anthony, L. (2002). AntConc (Version 3.2.4) [Computer software]. Tokyo: Waseda University. Available at <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc>.

ბაგრატიონი, ი. (1960). ვეფხისტყაოსნის განმარტებანი. თბილისი: საბჭოთა მწერალი.

Baker, M. (1993). „Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications“. In Text and Technology: In Honour of John

Sinclair, Edited by M. Baker, G. Francis, და E. Tognini-Bonelli, 233–250. Amsterdam: John Benjamins.

ბერიძე, ქ. (2018). თარგმანმცოდნეობა. ბათუმი: ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.

ბერიძე, ქ., და თ. ნაგერვაძე (2025). „The Knight in the Panther’s Skin: Comparing corpora of image metaphors...“. SKASE Journal of Translation and Interpretation 18, 2: 188–211.

Croft, W., and D. A. Cruse (2004). Cognitive Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.

Evans, V. (2012). Cognitive Linguistics: An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Francis, G. (1992). „Language corpora BNC design, term, and use“. Oxford University Press Papers in Linguistics 17. Oxford: Oxford University Press.

Halverson, S. L. (1997). „The concept of equivalence in translation studies: Much ado about something“. Target 9, no. 2: 207–233.

Johnson, M. (1987). The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason. Chicago: University of Chicago Press.

Johnson, M., and G. Lakoff (1980). Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press.

Kövecses, Z. (2002). Metaphor: A Practical Introduction. Oxford: Oxford University Press.

Kövecses, Z. (2004). Metaphor in Culture: Universality and Variation. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff, G. (1987). Women, Fire, and Dangerous Things. Chicago: University of Chicago Press.

Lakoff, G. (1993). „The contemporary theory of metaphor“. In Metaphor and Thought, მე-2 გამოც., Edited by A. Ortony, 202–251. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff, G. (1999). Philosophy in the Flesh. New York: Basic Books.

McEnery, T., and A. Wilson (2001). Corpus Linguistics: An Introduction, მე-2 გამოც. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Mandelblit, N. (1995). „The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory“. In Translation and Meaning, Part 5, 483–495. Maastricht School of Translation and Interpreting.

ნათაძე, ნ., და ს. ცაიშვილი (1966). რუსთაველი და მისი პოემა. თბილისი: განათლება.

რუსთაველი, შ. (1957). ვეფხისტყაოსანი. რედ. კ. კეკელიძე და ა. შანიძე. თბილისი: სახელგამი.

რუსთაველი, შ. (2015). *The Knight in the Panther's Skin*. თარგმ. L. Coffin. Poezia Press.

რუსთაველი, შ. (1977). *The Knight in the Panther's Skin*. თარგმ. M. და O. Wardrop. London: The Folio Society.

Schäffner, C. (2003). „Metaphor and translation: Some implications of a cognitive approach“. *Journal of Pragmatics* 36, 7: 1253–1269.

van den Broeck, R. (1981). „The limits of translatability exemplified by metaphor translation“. *Poetics Today* 2, 4: 73–87.

References

Anthony, L. (2002). *AntConc* (Version 3.2.4) [Computer software]. Tokyo: Waseda University. Available at <https://www.laurenceanthony.net/software/antconc>.

Bagrat'ioni, I. (1960). *Vep'khist'qaosnis ganmart'ebani*. T'bilisi: Sabchot'a mtserali. (in Georgian).

Baker, M. (1993). „Corpus linguistics and translation studies: Implications and applications“. In *Text and Technology: In Honour of John Sinclair*, 233–250. Edited by M. Baker, G. Francis, and E. Tognini-Bonelli. Amsterdam: John Benjamins.

Beridze, K. (2018). *Targmanmtsodneoba. Bat'umi: Bat'umis Shota Rust'avelis sakhelmts'ipo universit'et'i*. (in Georgian).

Beridze, K., and T. Nagervadze (2025). „The Knight in the Panther's Skin: Comparing corpora of image metaphors...“. *SKASE Journal of Translation and Interpretation* 18, 2: 188–211.

Croft, W., and D. A. Cruse (2004). *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Evans, V. (2012). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Francis, G. (1992). „Language corpora BNC design, term, and use“. *Oxford University Press Papers in Linguistics* 17. Oxford: Oxford University Press.

Halverson, S. L. (1997). „The concept of equivalence in translation studies: Much ado about something“. *Target* 9, 2: 207–233.

Johnson, M. (1987). *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press.

Johnson, M., and G. Lakoff (1980). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.

Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

Kövecses, Z. (2004). *Metaphor in Culture: Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.

Lakoff, G. (1993). „The contemporary theory of metaphor“. In *Metaphor and Thought*, 2nd ed., 202–251. Edited by A. Ortony. Cambridge: Cambridge University Press.

Lakoff, G. (1999). *Philosophy in the Flesh*. Basic Books.

McEnery, T., and A. Wilson (2001). *Corpus Linguistics: An Introduction*, 2nd ed. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Mandelblit, N. (1995). „The cognitive view of metaphor and its implications for translation theory“. In *Translation and Meaning*, Part 5, 483–495. Maastricht School of Translation and Interpreting.

Nat’adze, N., and S. Tsaishvili (1966). *Rust’aveli da misi poema*. T’bilisi: Ganat’leba. (in Georgian).

Rust’aveli, Sh. (1957). *Vep’khist’qaosani*. Edited by K. Kek’elidze and A. Shanidze. T’bilisi: Sakhelgami. (in Georgian).

Rust’aveli, Sh. (2015). *The Knight in the Panther’s Skin*. Translated by L. Coffin. Poezia Press. (in Georgian). (შენიშვნა: ვინაიდან თარგმანი ქართულ გამომცემლობაშია გამოცემული, მიზანშეწონილია ქალაქის მითითებაც).

Rust’aveli, Sh. (1977). *The Knight in the Panther’s Skin*. Translated by M. and O. Wardrop. London: The Folio Society.

Schäffner, C. (2003). „Metaphor and translation: Some implications of a cognitive approach“. *Journal of Pragmatics* 36, 7: 1253–1269.

van den Broeck, R. (1981). „The limits of translatability exemplified by metaphor translation“. *Poetics Today* 2, 4: 73–87.